

Svizra franzosa

La situaziun da las cuminzanzas linguisticas naziunalas sut la marella

■ **En Svizra inditgeschan stgars in quart da la populaziun il franzos sco lingua principala. Il franzos, derasà en la part occidentala dal pajais (Svizra romanda), furma uschia la segund ferma lingua naziunala.** Questa preschentaziun dat in sguard ad intginas problematicas e sfidas che sa porschan al franzos en Svizra.

Remartgas preliminaras

In'analisa da la situaziun linguistica da la Svizra romanda sto distinguer tranter ils fatgs sco tals e co che la communitad recepescha quests fatgs. Areguard ils fatgs fan la cronica e las statisticas indicaziuns quietantas en quai che pertutga la vitalitad da la lingua franzosa.

Pli disputaivel è il maletg per il segund gener d'analisa: ils sentiments envers las autras communitads varieschan tenor las impressiuns che la minoritad principala ha da sia posiziun entaifer la Confederaziun e sin plaun internaziunal.

En general pon ins dir ch'il fatg da pudair sa pular sin ina communitad culturala d'impurtanza mundiala – la francofonia – vegn apprezzada en maniera positiva.

En quai che surpasa ils meds univars d'ina defensiun u promoziun da la lingua franzosa vegn dentant mess l'accent sin trais mesiras ch'èn pli specificas per ils sis chantuns romands, als quals sa collescha anc il Giura Bernais. Quai è: ina cooperaziun interchantunala gia derasada; intervenziuns frequentas en las chombras federalas per in tractament adequat da la lingua franzosa e per megliar la qualitat da las comunicaziuns interculturalas; e lura anc ina tendenza a l'engaschi en favur da la lingua franzosa e da la cultura franzosa tras l'intermediaziun d'organisaziuns regiunalas u da moviments da caracter naziunal.

Problems derivants da la tendenza vers la plurilinguitad

La Svizra romanda n'enconuscha – deplorablmain – betg pli problems che derivan da la concurrenza tranter il franzos da scrittira ed ils dialects (patois), siond ch'ils dialects vegnan utilisads sulet anc da communitads fitg pitschnas u sco med d'expressiun d'ina litteratura micro-regiunala. Las differenzas tranter il franzos scrit ed il franzos discurt, ch'exista en differentas parts da la regiun, han mo anc ina significaziun culturala. Ils ultims decennis dentant ha la tendenza al regiunalissem purtà ina revalorisaziun da tschertas furmas specificas (accents, locuziuns, vocabulari spezial) ch'han fadia da far frunt a la generalisaziun d'ina lingua standardisada.

En la vita da mintgadi stat quest standard en concurrenza cun autras linguas da comunicaziun, damai cun las autras linguas naziunalas e cun l'englais. La vita professiunala e sociala promova

l'enconuschientscha da pliras linguas, almain duas. Questa enconuschientscha sto esser activa per ils posts da responsabladad e passiva per il diever oral. In problem, resentì mintgatant sco ina smanatscha per la participaziun dals Romands a la communitad naziunala, è la determinaziun da la segund lingua; il tudestg e l'englais contestan quest segund plaz cun arguments che stattan savens en connex cun finamiras rivalas. Il diever d'autras linguas, naziunalas u estras, dependa en Svizra romanda savens da l'ambient da viver e medemmain da las pussaivladads personalas.

L'encltega e las enconuschientschas dal franzos leventan consideraziuns magari pessimistas, sch'ins observa la situaziun generala en l'entira Svizra. Quai che dat da pensar en quest regard è d'ina vart la capacitat d'expressiun dals Romands sez, e da l'autra vart medemmain l'impurtanza dal franzos sin plaun internaziunal.

Las relaziuns cun las autras parts dal pajais

Difficultads da comunicaziun cun la part alemana dal pajais existan. Tschertas expressiuns figurativas sco «foss» u «Röstigraben» reflecteschon la facilitad pli gronda dals Svizzers tudestgs d'emprunter il franzos che viceversa. Impurtant è il fatg che la part romanda da la Svizra resta ina zona d'immigraziun cun in'attracziun ed in potenzial d'assimilaziun che tschiffa tut ils arrivads, ch'els sajan Svizzers u esters. Per ils Svizzers tudestgs è l'assimilaziun pli leva, grazia a la pratica dals barats temporars («Welschlandjahr»), deplorablmain en regressiun, e tras enconuschientschas primaras dal franzos (ch'han actualmain però er la tendenza da sa sminuir). En cas d'ina dimora durabla sa fa l'assimilaziun per il pli a partir da la segunda generaziun, sco tar ils immigrants d'auter origin cultural. Il dischavantag dals Romands en vista al tudestg tenda a sa diminuir en consequenza da l'instrucziun anticipada da questa lingua. Quella cumenza a partir da la quarta u tschintgavla classa primara e vegn accumpagnada da sforzs didactics considerabels.

Las relaziuns directas cun la Svizra taliana e la regiun rumantscha dal pajais èn memia flaiavas e stuessan vegnir intensivadas. Per l'emprima vegn anc adina fatg confusiuns cun l'Italia, oravant tut sin plaun cultural. La segunda è memia lunsch davent e resta deplorablmain ina funtauna d'ignoranza, malgrà ils sforzs meritaivels dals meds da massa e d'intginas personalitads.

Chantuns bilings

Ils trais chantuns bilings da la Svizra èn Berna, Friburg e Vallais. En quels ha adina ina da las linguas chantunales ina quota da passa 60 % (dumbraziun dal pievel dal 2000). Ils trais chantuns bilings èn mintgamai dividids cleramain en duas differentas regiuns linguisticas. Las excepziuns las pli impurtantas èn

Genevra – la pli gronda citad da la Svizra franzosa.

FOTO: PD

las citads da Bienna (55,4 % tudestg, 28,2 % franzos) e da Friburg (21,2 % tudestg, 63,6 % franzos). Ils chantuns Friburg e Vallais han ina ferma maiortad francofona, il chantun Berna ina minoritad francofona relativamain pitschna.

Chantun Berna

En trais dals 26 districts dal chantun Berna è franzos la lingua uffiziala: Courtelary, Moutier e La Neuveville. Là viva 5,4 % da l'entira populaziun dal chantun Berna. Bienna è uffizialmain biling e cumpiglia las vischnancas da Bienna e dad Evillard/Leubringen. Intginas vischnancas dals districts Erlach e Nidau han – tenor la dumbraziun dal pievel da l'onn 2000 – ina quota da persunas francofonas da passa 10 % (Gals, Gampelen, Nidau, Port).

En ils trais districts francofons è franzos la lingua principala d'ina gronda maiortad. Il svilup en quests trais districts dal Giura dal Sid va en direenziun d'ina segmentaziun linguistica pli ferma: La quota da persunas francofonas s'augmenta, la quota da persunas germanofonas sa reducecha praticamain en la medema dimensiun. Uschia cuntinuescha ina tendenza da bliers onns. Las temas d'ina plauna germanisaziun na vegnan pia betg confermadadas.

Chantun Friburg

En il chantun Friburg èn ils dus districts Sarine e Lac districts bilings: En il district Sarine è mo la citad da Friburg sezza bilingua (63,6 % persunas francofonas e 21,2 % persunas germanofonas). Sin plaun districtual han las persunas francofonas qua ina ferma maiortad che surpasa la media chantunala (63,2 %). En il district Lac predominescha la maiortad germanofona cun var dus terzs. Qua datti ina separaziun regiunala: Las vischnancas da l'ost èn germanofonas, las vischnancas dal vest francofonas. Analogamain al chantun Berna sa lascha constatar er qua ina tendenza d'ina omogenisaziun pli ferma dals territoris linguistics: En omadus territoris s'augmenta la quota da las maioritads dapi l'onn 1990, entant che la quota da las minoritads sa diminuescha.

Ultra dals districts bilings ha er il chantun Friburg districts per gronda part monolings: Ils quatter districts francofons Broye, Glâne, Gruyère e Vevey sco er il district germanofon Sense han valurs autas per la lingua locala ed a medem temp valurs bassas per l'autra lingua chantunala. Quai è tipic en territoris ruralas. La quota da las linguas betg naziunalas cuntanscha e surpasa schizunt la quota da la segunda lingua chantunala.

Chantun Vallais

En il chantun Vallais separa in cunfin linguistic marcant las duas regiuns linguisticas. Il Vallais Sura cumpiglia ils tschintg districts Brig, Goms, Leuk, Raron (dividi en Raron Ost e Vest) e Visp. En quests districts è il tudestg daperut la lingua principala cun passa 90 %, cun excepziun da Visp; il franzos ha mo ina quota tranter 0,6 % e 2,4 %.

Tut ils ovg districts dal Vallais Bass (Conthey, Entremont, Hérens, Martigny, Monthey, SaintMaurice, Sierre e Sion) han quotas fitg autas da la lingua locala (tranter 80,2 % e 95 %). Mo en il district Sierre ed in pau main en il district Sion è la segunda lingua chantunala represchentada in pau pli ferm (8,1 % resp. 5,1 % tudestg). Fin lunsch en il 20avel tschientaner èn las duas citads da Sierre e da Sion stadadas bilinguas; oz cuntanschan las persunas francofonas en la citad da Sierre anc ina quota da 12,6 % ed en la citad da Sion mo pli da 5,6 %.

Las associaziuns linguisticas culturalas

La Svizra romanda posseda ina gronda varietad d'associaziuns, per las qualas la lingua franzosa e sia derasaziun culturala represchentan finamiras dignas da vegnir defendidas. Da menziunar èn tranter auter las associaziuns, en general localas, dals dialects (patois) che sa deditgeschan a la promoziun dal franzos en in chantun u en il spazi francofon en general (Alliance culturelle romande), lura las organisaziuns che plazzeschan il problem sin stgalim federal ed ageschan a partir da la citad federala (Association française de Berne, Helvetia Latina).

La problematica da las «lutgas socialas», creschidas en connex cun il svilup internaziunal durant ils onns 1960–70, explitgescha l'irrupziun da moviments autonomists en terra romanda. Lur argument principal era il privel d'ina smanatscha da l'identitad linguistica da la minoritad regiunala respectiva. La dumonda giurassa è naschida da talas organisaziuns. Lur influenza è tschessada considerablmain dapi la creaziun dal chantun Giura.

Relaziuns cun la communitad francofona internaziunala

Cun la communitad francofona internaziunala che sa derasa sur plirs continents, han ils Romands relaziuns diversifitgadas ed en general stretgas sin plaun associativ; tschertas ambiguitads existan dentant tuttina. Las relaziuns culturalas cun la Frantscha, intensivadas sin plaun privat, passan en general tras chanelas efficacis. Cun ils auters stadis francofons (Belgia, Canada, Africa fran-

cofona) restan ils barats sporadics. L'organisaziun dals gremis superiors culturalas che reuniescha represchentan dals stadis francofons sin plaun mundial (dapi il 1986), ha avert ina debatta en Svizra romanda. La Confederaziun ha respondì a quella cun delegar observaturs, suenter avair constatà il dretg dals chantuns da sa laschar represchentar.

Necessitad da barats pli frequents cun stadis esters e cun la Svizra

Intimads dal dinamissem dals pajais francofons, ch'han rinforzà lur raits da barats culturalas, vul la part romanda da la Svizra s'engaschar sumegliantmain: segiurns da persunas, derasaziun d'ovras en lingua originala u en traducziun, barats d'auters products culturalas. En ina mesira pli vasta dependan quests sforzs dals meds mess a disposiziun da las collectivitads localas e da la Confederaziun per las relaziuns culturalas entaifer il pajais sez. Sco exempel d'in effect durabel e concentrà pon ins menziunar l'avertura dal center cultural svizzer a Paris il 1985 tras la fundaziun Pro Helvetia.

La discussiun davart la politica da lingua en la Romandia

En nagin'autra part dal pajais vegn discutà – surtut en ils meds da massa – uschè sorprendentmain savens davart temas politics-linguistics. Remartgabel è er, cun tge regularitad ch'ils represchentan romands fan part a bucca ed en scrit a talas discussiuns.

Quant enavant che questas manifestaziuns respleschan in vair malesser resentì d'ina gronda part da la populaziun, sto anc vegnir retschertgà pli detagliadamain. In tschert interess para senza dubi d'exister, almain per ils temas principals che vegnan er discutads adina puspè, sco la «Mundartwelle», la germanisaziun, la dominanza economica da la Svizra tudestga e la represchentaziun dals Romands en posiziun da cader da l'administraziun federala ed en posts superiors da l'armada. Pli recentmain pon ins er signalisar in'emprova interessanta da crear u reanimar ina «solidaritè». Quests sforzs valan surtut per il chantun Tessin. Cun egl critic vegn dentant observà che las relaziuns vicendavlas na pon strusch valair sco fitg svilupadas e ch'ils Romands han enconuschientschas plitost modestas dal talian.

La Sarine a Fribourg vala sco cunfin tranter la Svizra franzosa e tudestga.

FOTO: PD

La preschentaziun:
Dossier «Svizra franzosa».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=1718
www.chatta.ch